

anda!na

70

revista galega de pensamento feminista
2019 prezo: 10 euros



- 3 Editorial**
- 5 Denuncias e comentarios**
- 16 Orgullo 2019**
- 17 Monterroso, protagonista do Agrocuir 2019**
Colectivo Agrocuir da Ulloa
- 18 A imposición da heterossexualidade**
Sara Doval Martínez
- 19 Falar de memoria**
Idoia Hormaza
- 21 Fertilizar a horta feminista cos machistas mortos?**
Nanina Santos
- 23 Aproximación a un pasado presente:
Violencia de xénero na Transición**
Enya Antelo
- 28 Contra o feminismo punitivo: Ferramentas
para gardar a casa do amo**
Laura Macaya Andrés
- 32 Feminismo punitivista**
Sheila Fernández Míguez
- 39 O suxeito político do feminismo**
Paloma Uría
- 42 Aureanas do Sil, emprendedoras buscadoras de ouro**
Patricia Arias Chachero
- [LIBROS] **48 Femicidio..., de Carmen Adán**
Dina Berger
- [LIBROS] **50 ám@me, de Chis Oliveira e Amada Traba**
Ana Luísa Bouza
- [LIBROS] **51 Mother Camp..., de Esther Newton**
Patricia Arias Chachero
- [LIBROS] **52 La mujer singular y la ciudad, de Vivian Gornick**
Ana Arellano
- [FILMES] **54 Memorias caladas, de Sara Malvido Gil,
Andrea Outeiral Santiso, Aida Raindo Vázquez,
Yoo Jin Sin e Blanca Troca Silveira**
**Pequena historia da loita polo dereito ao aborto:
Un valioso documental, Memorias caladas**
N. S.
- [FILMES] **56 Elisa e Marcela segundo Isabel Coixet:
Unha lectura feminista**
Marilar Aleixandre
- 58 Bases do IV Festival de Cine Feito
por Mulleres – MUFEST 2020**

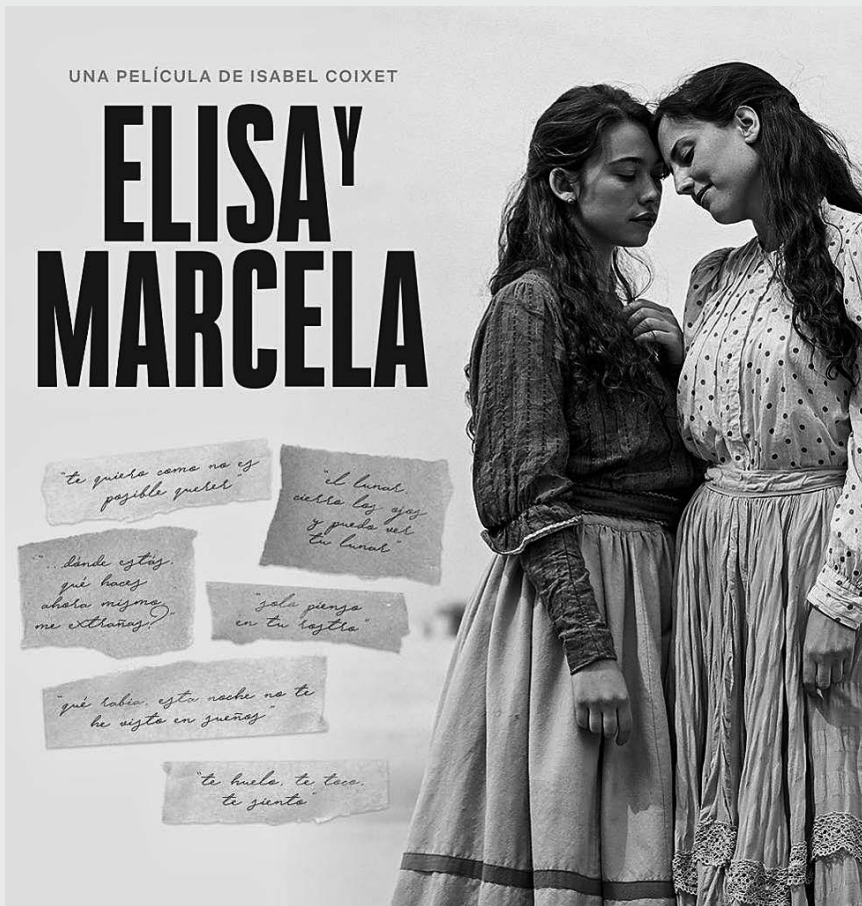
Revista Galega de Pensamento Feminista
Ano 2018
Apdo. 1058 Santiago de Compostela
www.andainamulleres.org
andaina@andainamulleres.org

Consello de redacción
Nadia Álvarez Fernández
María Araújo Pires
Ana Arellano
Patricia Arias Chachero
Ana Luísa Bouza Santiago
Sara Doval
Zélia García
Luz García Vigo
Laura Gómez Lorenzo
M.ª Teresa Gómez Louzao
Natividad Paramá Ferreiro
Pilar Pérez Rey
Saleta de Salvador
Nanina Santos
Iria Vázquez
Estrela Villaverde

Colaboran neste número
Nanina Santos Castroviejo
Sara Doval Martínez
Idoia Hormaza
Enya Antelo
Laura Macaya Andrés
Sheila Fernández Míguez
Paloma Uría
Patricia Arias Chachero
Dina Berger
Ana Luísa Bouza
Ana Arellano
N. S.
Marilar Aleixandre

Foto de cuberta: J. Cabana
Deseño gráfico: uqui.net
Imprime: Grafisant, S.L.
D.L.: C-1.146-88

Andaina non se identifica necesariamente coas opinións dos artigos que aparecen nesta revista



Elisa e Marcela segundo Isabel Coixet: Unha lectura feminista

En que dimensións podemos dicir que a película de Isabel Coixet sobre as dúas mestras galegas, Elisa Sánchez Loriga e Marcela Gracia Ibeas, ten un enfoque feminista? En primeiro lugar está protagonizada por dúas mulleres; isto é obvio, mais aínda hoxe pouco usual. En segundo lugar revela o sometemento das mulleres na familia e os receos suscitados tanto polo interese dunha rapaza no desenvolvemento intelectual, como, en maior medida, pola amizade íntima ou namoro doutra muller. En terceiro lugar, no centro do filme, está a reivindicación do amor homosexual, especificamente do amor entre mulleres, e a forma na que esa relación cuestiona estes básicos do patriarcado, como o papel das mulleres, especialmente na reprodución.

En canto ao sometemento das mulleres na familia, escoitei críticas ao tratamento do personaxe do pai de Marcela, cruel e carente de empatía coa filla. Cómpre lembrar que é unha obra de ficción, mais ben documentada sobre o contexto histórico a finais do século XIX e comezos do XX. Aínda sendo imposible coñecermos as conversas na familia de Marcela, si sabemos que tentaron afastala de Elisa, enviándoa continuar os estudos de mestra a Madrid. É un dato histórico que as mulleres a finais do século XIX non tiñan acceso nin aos estudos universitarios nin aos secundarios (sendo isto menos coñecido); as escolas de maxisterio non formaron

MARILAR ALEIXANDRE

O filme *Elisa y Marcela* de Isabel Coixet deixa poucas persoas indiferentes. Por unha banda dise que é «demasiado feminista». Eu non considero que haxa libros, películas ou accións que sexan feministas en exceso, nin sei como se pode ser feminista de máis, do mesmo modo que non é posible ser democrática de máis; entendo que esta posición é compartida polas lectoras de *Andaina*. Interpreto o significado dese xuízo como unha forma de dicir que a perspectiva feminista resulta explícita no filme. Porén, revela en que medida a ideoloxía patriarcal permea a sociedade, de modo que todo o que non se corresponda coa visión tradicional na que os varóns son protagonistas e as mulleres personaxes secundarias, na que os pais son benéficos e procuran o mellor para unha filla, resulta anómalo.



parte da universidade até un século despois, en 1985. Podían asistir unicamente con autorización do director da facultade ou do instituto en cuestión; as propostas de Emilia Pardo Bazán ao Congreso Pedagóxico en 1892 de dar libre acceso ás mulleres tanto a todos os niveis do ensino oficial, como a todas as profesións foron derrotadas nas votacións. Eran propostas que Emilia fundamentaba na idea de que as mulleres tiñan un destino propio, non subordinado á familia, unha noción demasiado radical para o seu tempo. É o mesmo decreto o que en 1910 permite o libre acceso das mulleres á universidade e ao ensino secundario. Por tanto é verosímil tanto o desacougo do pai de Marcela ante unha filla á que gustan máis os libros que as tarefas domésticas, como o apoio da nai, animándoa en segredo. A profesión de mestra, tan próxima simbolicamente ao coidado das criaturas na familia, era das poucas socialmente aceptábeis para as mulleres.

O amor entre mulleres, o matrimonio que de forma tan audaz chegaron a celebrar Elisa e Marcela en 1901, é o tema central do filme, e a razón pola que as mestras acadaron un perfil público. Considero que, se as relacións homosexuais cuestionan o patriarcado e a súa rixida atribución de roles a mulleres e varóns, este desafío e aínda maior no caso do amor entre mulleres, ao supoñer un rexeitamento do seu papel como nais e gardiás dos valores fa-

miliares. Tamén neste aspecto as críticas, por exemplo na prensa —a de *El País* levaba por título «La mirada errónea»—, sobre a representación deste amor no filme son moi duras, considerando inverosímil que Elisa e Marcela se amen e fagan o amor de forma tan libre —ao agacho, por descontado—, con tanto erotismo e sen manifestar dúbidas ou conflitos. Parece esquecer o autor que o amor homosexual existiu sempre, se ben prohibido e duramente reprimido, que o amorlésbico xa foi cantado por Safo no século VI antes da nosa era. A min, ao contrario, gustoume esa representación lúdica, beireando o surrealismo como na secuencia do amor entre os grandes argazos, nunha homenaxe a Maruxa Mallo. Por que, preguntome, pode filmarse de forma onírica ou surrealista unha escena de amor entre unha muller e un home e non entre dúas mulleres? É a idea subxacente que o amor homosexual sempre debe asociarse ao sufrimento?

Un aspecto da película sobre o que tamén hai certa controversia é o modo en que representa Galicia. A demanda dunha versión en galego non tivo, de momento, resposta positiva por parte de Netflix, e isto prívanos de dispoñer na nosa lingua dunha historia sobre mulleres galegas, rodada en Galicia e que conta con actrices e actores galegos. É mágoa e o que podemos aprender para o futuro é que as reivindicacións de filmes en galego deberán

levarse a cabo con máis contundencia. Mais en canto á imaxe da Galicia do cambio de século, e en particular a vida das mestras, creo que son fielmente representadas. As mestras que poñían escola no rural en Galicia —e noutros lugares— eran heroínas. A comezos do século XX e até os anos sesenta, coñezo, por testemuñas directas, as condicións nas que traballaban e vivían: ademais de dar aulas debían encargarse de limpar a escola e isto sen auga corrente. Cando a escola e a casa estaban en lugares afastados era frecuente que os mozos petasen na porta de noite, apedrasen as fiestras ou berrasen ameazas de carácter sexual. O acoso a Marcela e Elisa debeu de ser terríbel. E a afouteza destas dúas mulleres, a súa imaxinación inventando e levando á práctica un plan para viviren xuntas é un exemplo a seguir, unha lembranza dos obstáculos que debeu superar a liberdade sexual. O que non debemos esquecer nestes tempos nos que algúns quereían volver a erguelos, dar marcha atrás aos reloxos. ■